

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-667-6-36>

**THE GLOBALIZATION OF THE HANDICRAFT INDUSTRY
IN THE 19TH CENTURY: FROM VICTORIAN “BERLIN WORK”
TO UKRAINIAN “BROCARD EMBROIDERY”**

**ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ІНДУСТРІЇ РУКОДІЛЛЯ ХІХ СТОЛІТТЯ:
ВІД ВІКТОРІАНСЬКОЇ «БЕРЛІНСЬКОЇ РОБОТИ»
ДО УКРАЇНСЬКОЇ «БРОКАРІВСЬКОЇ» ВИШИВКИ**

Ryzhova O. V.

*Postgraduate at the Department
of Theory and History of Art
National Academy of Fine Art
and Architecture
Kyiv, Ukraine*

Рижова О. В.

*аспірантка кафедри теорії
та історії мистецтва
Національна академія
образотворчого мистецтва
і архітектури
м. Київ, Україна*

XIX ст. відзначилося процесами глобалізації художніх ринків та їх впливом на національні культурні ландшафти. Найбільш виразно ці зміни проявилися в еволюції жіночого рукоділля. Феномени «берлінської роботи» та «брокарівської вишивки» є репрезентативними прикладами такої глобалізації. Їх аналіз дозволяє розкрити складну траєкторію трансформації елітарного мистецтва у масову народну традицію, демонструє, як уніфіковані технології та маркетингові стратегії долали національні кордони, створюючи спільний візуальний простір.

На початку XIX ст. виник новий напрям художнього текстилю – «берлінська робота» (Berlin wool work), специфікою якої стала репродукція живописних полотен за допомогою ниток. На відміну від традиційного «малювання голкою», ця техніка базувалася на суворій графічній схемі, що відкрило широкі можливості для створення стандартизованих, але новаторських декоративних продуктів [5, с. 113–114].

Технологічною основою методу було використання вовняної (гобеленової) пряжі на полотняній або канвовій основі. Універсальність «берлінських» схем дозволяла застосовувати їх для оздоблення широкого спектру об'єктів: від габаритних інтер'єрних елементів (оббивка меблів, штори, камінні екрани) до дрібних аксесуарів (гаманці, обкладинки книг, тютюнові кисети) [4].

Впровадження тиражованих графічних схем у практику «берлінської роботи» ознаменувало радикальний відхід від традиційних

елітарних технік на користь індустріальних методів відтворення художніх образів. Ця інновація стала символом технічного прогресу та винахідливості, трансформувавши складний процес вишивання у доступний алгоритмізований метод. Використання рахункових схем дозволило спростити технологічний цикл, відкривши можливості для масового наслідування та модернізації аматорських художніх практик попереднього століття [5, с. 24].

Поява «берлінської роботи» стала результатом прагнення адаптувати принципи промислової ефективності до сфери буржуазного домашнього побуту. Для жінок середнього класу XIX ст. цей вид рукоділля виступив специфічним медіумом, через який вони залучалися до тогочасної промислової культури. Таким чином, домашня вишивка перестала бути ізольованим заняттям, ставши частиною глобальної системи капіталістичного виробництва, дистрибуції та споживання, що відображала економічні та соціальні трансформації епохи [5, с. 5].

На українських землях інтенсивна рецепція західноєвропейської моди на вишивання хрестиком спостерігалася у другій половині XIX ст., що первісно відбувалося у дворянських маєтках через імпорт іноземних схем для копіювання [2, с. 119]. Розвиток поліграфічної галузі та масове тиражування альбомів зі зразками зробили цю техніку доступною для широких верств населення. Видання, що базувалися на британських, німецьких та голландських прототипах, друкувалися у великих центрах (Київ, Одеса) і містили професійно стилізовані малюнки у так званому «псевдонародному» стилі [1]. Експансія нових методів у сільське середовище призвела до радикальної трансформації народної традиції: архаїчна геометрична символіка була витіснена натуралістичними флористичними мотивами. Завдяки візуальній експресії та імітації природних форм, ці псевдореалістичні композиції поступово асимілювалися та стали сприйматися як органічний складник національного текстилю [3, с. 13–15].

Основним каталізатором переходу від елітарного до масового мистецтва стали інноваційні маркетингові стратегії великих промислових підприємств. Ключову роль у цьому процесі відіграла московська парфумерна фабрика «Брокер і К^о», заснована у 1864 році підприємцем французького походження Генріхом Брокером. Ефективна комерційна модель компанії базувалася на доступності товарів широкого вжитку (зокрема, гліцеринового мила за фіксованою ціною в одну копійку) у поєднанні з безкоштовною дистрибуцією графічних схем для вишивання. Ці рекламні листочки-«премії», що вкладалися в обгортки продукції, стали важливим фактором культурної дифузії, перенісши складні флористичні композиції безпосередньо в селянське середовище [1].

Популярність нових візерунків зумовлювалася їхньою візуальною яскравістю, близькістю до природних форм та меншою часозатратністю виконання. У результаті тривалого процесу акультурації псевдо-реалістичні композиції поступово асимілювалися в етнокультурному побуті, зрештою почавши сприйматися як невід’ємна частина національного візуального коду [1].

Спільним технологічним підґрунтям для розквіту західноєвропейської «берлінської роботи» та пізнішої української «брокярівської» вишивки стала радикальна модернізація хімічної промисловості. Переломним моментом стало винайдення та патентування Вільямом Перкінсом у 1856 році анілінових барвників, відомих як «кольори газового світла» [5, с. 146]. Ці перші синтетичні сполуки, отримані як побічний продукт вугільних процесів, ознаменували народження нової індустріальної естетики. Вона базувалася на використанні сміливих, інтенсивних та надзвичайно яскравих відтінків, що в тогочасній уяві нерозривно пов’язувалися з лабораторною наукою та технічним прогресом [5, с. 130].

Впровадження штучних барвників забезпечило обом напрямам дві вирішальні переваги: низьку собівартість та колористичну стабільність [5, с. 130]. «Брокярівський» стиль в Україні сформував свою впізнану, насичену палітру, зокрема домінуючу червоно-чорну гаму. Яскравість та контрастність нових матеріалів, які раніше були притаманні лише елітарним виробам із шовку чи дорогої вовни, стали доступними для селянства [1]. Таким чином, «брокярівщина» стала логічним продовженням загальноєвропейського тренду на демократизацію мистецтва. Нова візуальна мова витіснила м’які пастельні тони природних пігментів, замінивши їх експресивною декоративністю [4], яка ідеально відповідала динамічному ритму індустріальної доби та новим канонам міщанського смаку [6].

Глобалізація вишивки стала інструментом соціальної інтеграції жінок. Завдяки технікам копіювання, доступності матеріалів та схем для вишивання представниці різних суспільних груп ставали частиною світового жіночого простору, подолавши традиційні обмеження приватної сфери. Їхня роль у модернізації смаків полягала в успішному поєднанні західноєвропейського раціоналізму із національною декоративною традицією, що зрештою сформувало візуальне обличчя модерної доби.

Отже, «берлінська робота» та «брокярівська» вишивка – це не занепад традиції, а складний процес інтеграції локального мистецтва у глобальну індустріальну цивілізацію. Ці техніки продемонстрували здатність уніфікувати естетичні смаки різних соціальних верств, створивши нову візуальну мову, що базувалася на ефективності,

швидкості виконання та доступності матеріалів. Сучасна українська традиція є результатом творчої реінтерпретації європейських впливів народними майстринями, які наповнили уніфіковані схеми етнічним змістом та локальною специфікою.

Література:

1. Білоус Л. Брокарівська вишивка. Псевдонародний стиль. URL: https://prekrasa-studio.blogspot.com/2014/11/blog-post_30.html
2. Будзар М. Художньо-культурна спадщина панської садиби Лівобережної України XIX – початку XX ст.: варіанти історичних презентацій. *Київські історичні студії* : збірник наукових праць. 2015. № 1. С. 98–105. URL: <https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/20/316>
3. Кара-Васильєва Т. Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2011. Т. 4. 512 с.
4. Berlin Work Charts. TRC Needles. The TRC Digital Encyclopaedia of Decorative Needlework. URL: <https://trc-leiden.nl/trc-digital-exhibition/index.php/berlin-work-charts/item/239-0-cover-page>
5. Desnoyers R. Pictorial Embroidery in England: A Critical History of Needlepainting and Berlin Work. A Thesis in the Humanities Doctoral Program: Interdisciplinary Studies in Society and Culture. Concordia University, Montreal, Québec, Canada, 2012. 274 p.
6. Edwards J. Berlin Wool Work. London, 2006. 130 p.